بەخوابوونی مرۆڤ... بەمرۆڤبوونی خودا

(لە نێوان سەلەفییزم و عیرفاندا، دوو جۆر خودا، دوو جۆر دونیا)

موحسین ئەدیب*

خودا و ئایین دوانەیەکی لێک دانەبڕاون، هەموو ئایینەکان بەجۆرێک لە جۆرەکان گرێ دەدرێنەوە بەخودایەک لە خوداکانەوە. بۆیە کاری نەکردەیە لە ئایین تێبگەیت تا لە جۆری خوداکەی نەگەیت، چونکە جۆری خودا و ڤیژن(بینین)مان بۆ خودا، ماهییەتی ئایینەکانمان بۆ مانیفێست دەکات، بەمانایەکی دی، خودا سەرەکیترین و بنەڕەتیترین کۆد و کلیلی تێگەیشتنە لە ئایین و لە ئاییندارەکانیش، واتە ئەگەر بتەوێت ئایین و ئاییندارێک بناسیت سەرەتا پێویستیت بەناسینی خوداکەی هەیە

له بری پێشەکی

بۆ تێگەیشتن له هەر کایه و دیارده و گوتارێک پێویستیمان به کلیلێک یان کۆدێک هەیه، تێکرا تەماشاکردنی گوتارێک بەشێوەیەکی کوللی له گەوهەری گوتار و کایەکه نەک نزیکمان ناکاتەوه، بەڵکوو دوریشمان دەخاتەوه و دەمانخاته دۆخێکەوه که نه له زاهیر و نه له باتنی شتەکه تێنەگەین.

له و ڕووشەوه که خودا و ئایین دوانەیەکی لێک دانەبڕاون، هەموو ئایینەکان بەجۆرێک له جۆرەکان گرێ دەدرێنەوه بەخودایەک له خوداکانەوه. بۆیه کاری نەکردەیه له ئایین تێبگەیت تا له جۆری خوداکەی نەگەیت، چونکه جۆری خودا و ڤیژن(بینین)مان بۆ خودا، ماهییەتی ئایینەکانمان بۆ مانیفێست دەکات، بەمانایەکی دی، خودا سەرەکیترین و بنەڕەتیترین کۆد و کلیلی تێگەیشتنه له ئایین و له ئاییندارەکانیش، واته ئەگەر بتەوێت ئایین و ئاییندارێک بناسیت سەرەتا پێویستیت بەناسینی خوداکەی هەیه.

ئەوانەی برِوایان بەدونیای میتافیزکا و غەیبانیەت هەیه به دوو شێواز مامەڵه لە گەڵ خودادا دەکەن:

یەکەم: بەمرۆڤکردنی خودا. ئەمەش زیاتر لای ئایینه ئاسمانییەکان یان ڕاستتر»ئیبراهیمییەکان« بەجۆرێک له جۆرەکان بەرجەسته دەبێت.

دووەم: بەخوابوونی مرۆڤ: ئەمەش زیاتر لای ئەو ئایینانه بەرجەسته دەبێت که بەئایینی »زەمینی« ناسراون، وەک ئایینەکانی بودی و هیندۆسی و تاوی و کۆنفۆسیۆسی و ئایینه ڕۆژهەڵاتییەکانی تر و ئەو ڕەوته عیرفانیانەی که له ناوەندی ئایینه» ئیبراهیمییەکان «دا دەرکەوتوون.

بەگشتی له هەر دوو بارەکەدا دوو خاڵ گرنگیی ئەم باسه دەسەلمێنێت:

١ مرۆڤ، یان لانی کەم بەشێکی زۆر له مرۆڤەکان، ناتوانن پشت له مەسەله غەیبی و میتافیزییکییەکان بکەن. بۆیه گرنگه بەجۆرێک میتافیزیکا تەوزیف بکەین که له خزمەتی مرۆڤ و پێکەوەژیانیدا بێت، نەک بەپێچەوانەوە.

٢ لایەنی ڕۆحیی مرۆڤ مەسەلەیەکی گرنگە، هەر شارستانییەتێک دوور بێت لێی ڕووبەڕووی تەنگەژەی دەروونی و ئەخلاقی قووڵ دەبێتەوه. بۆیه دەبێت گرنگی به لایەنه ڕۆحییەکان بدرێت بۆ دەرچوون له تەنگژه هەنووکەییەکان. واته ناتوانین واز له پێویستییه ڕۆحییەکان بهێنین، بۆیه له بری ڕەتکردنەوەی خودا و ئایین، پێویسته ڤیژنمان بۆ خودا و ئایین بگۆڕین. لێرەوه گرنگیی ئەم توێژینەوەیه خۆی دەسەلمێنێت.

بۆ ڕوونکردنەوەی زیاتری تانوپۆی بابەتەکەش، بەسەر ئەم تەوەرانەی خوارەوەدا دابەشی دەکەین:

یەکەم: خودا له نێوان دەرگا و پەنجەرەکەی ئیمانۆیل کانتدا.

دووەم: خودای ئاییندار و خودای بێ ئایینەکان!

سێهەم: پێغەمبەران و پرۆسەی نەویکردنەوەی خودا، یان بەمرۆڤکردنی خودا!

چوارەم: پیاسەکردن له گەڵ خودادا، له پێنا و بەخودابوونی مرۆڤدا.

پێنجەم: بێ شوناسیی خودا و بەخودابونی مرۆڤ

شەشەم: دەرکەوتەکانی بەخودابوونی مرۆڤ لای سەلەفییەکان

یەکەم: خودا له نێوان دەرگا و پەنجەرەکەی ئیمانۆیل کانتدا

هەڵبژاردنی ئەم سەبەتایتڵه بەئەنقەسته و زیاتر له پێناو کورتبرِینەوەی ئەو جەدەلەیه که له نێوان برِوادار و بێ برِواکاندا هەیه، سەبارەت بەوەی ئایا خودا هەیه یان نییه؟ ڕەنگه دێرینترین و هاوکات تازەترین و ڕەنگه ئەبەدیترین موناقەشه، له سەر وڵامی ئەم

پرسیاره ئەنجام درابێت و بدرێت. ئەوانەی بڕوایان پێی نییە زۆرترین بەڵگەی عەقڵییان ڕیزکردووە بۆ نەبوونی، بەپێچەوانەشەوە بڕوادارەکانیش چەندین بەڵگەیان هێناوەتەوە بۆ بوونی خودا. بەڵام توێژەر ڕای وایە کە بوون و نەبوونی خودا مەسەلەیەک نییە لە ڕێگای کایەی عەقڵییەوە بسەلمێت، واتە هەموو ئەو بەڵگە عەقڵیانەی بۆ بوونی خودا دەهێنرێنەوە، دەشێت هەمان ئەو بەڵگانەش بۆ نەبوونی بهێنینەوە، واتە لە یەک کاتدا بەڵگە عەقڵییەکانی بوونی خودا، بەڵگەی نەبوونی خوداشن. بۆیە ئەو بڕوادارانەی لە ڕێگای عەقڵەوە بەشوێن خودادا دەگەڕێن، بەڵگەی ئەوەیە کە بڕوایان بەبوونی خودا نییە، یان لانی کەم گومانیان لە بوونی خودا هەیە! بەم پێیە، ئەوەی دەیسەلمێنێت کە بڕوادارێک بە ڕاستی بڕوای بە بونی خودا هەیە، ئەوەیە کە بەڵگەی عەقڵی بۆ بوونی نەهێنێتەوە. هەر لێرەوەیە فەیلەسووفێکی بوونگەرای باوەڕداری وەک (کیێرکێگارد) جەخت لە وە دەکاتەوە کە ناسینی خودا لە ڕێگای لۆژیکی عەقلییەوە ئەستەمە .

بەڵام ڕەنگە زیاتر لە هەر فەیلەسووفێک (ئیمانۆئیل کانت) ئەم مەسەلەیەی زۆر بەجوانی یەکلایی کردبێتەوە و چارەسەرییەکی لۆژیکیی بۆکردبێت. ئەو پێی وایە کەخودا بەعەقڵ ناسەلمێنرێت، بەڵام ناشکرێت لە ڕووی لۆژیکییەوە بڕوامان بەسەرەتای بنەڕەتی نەبێت کە کانت بە «بوونەوەری بنەڕەتی یان باڵا-- تراسینتدال» ناوی دەبات، یان ئەوەی ئەرەستۆ بە هۆکاری یەکەم (العلة الاولي) ناوی دەبات، هەندێ فەیلەسووفی موسوڵمانیش بە(الواجب الوجود) گوزارشتی لێ دەکەن.

> هەڵبژاردنی ئەم سەبتایتڵە بەئەنقەستە و زیاتر لە پێناو کورتبرینەوەی ئەو جەدەلەیە کە لە نێوان بڕوادار و بێ بڕواکاندا هەیە، سەبارەت بەوەی ئایا خودا هەیە یان نییە؟

بەڵام ئەوەی جێگەی سەرەنجە، «کانت»، لە چوارچێوەی ڕوونکردنەوەی هەردوو چەمکی «نۆمین و فینۆمینۆ»دا زەربەیەکی گەورە دەدات لە خودای کڵێسا و ئایینە ئیبراهیمییەکان بەگشتی، هەر بۆیەش کڵێسا نەفرەت لە م فەیلەسووفە مەزنە دەکەن و قەشەکان وەک سووکایەتی کردن، سەگەکانیان ناودەنێن «کانت»، بێگومان چارەسەریی کانت بۆ بوون و نەبوونی خودا وای لە بەشێک لە «کانت ناسان» کردووە بڵێن: «کانت لە دەرگای پێشەوە خودای کردە دەرەوە، بەڵام لە پەنجەرەوە هێنایەوە ژوور».

دووەم: خودای ئاییندار و خودای بێ ئایینەکان!

بەمەبەستە لە سەرەوە ئاماژەم بەخوداکەی «کانت» کرد، چونکە ئەمە دەلاقەیەکی بەسوودە تا زیاتر چەمکی خودا وردبکەینەوە، چونکە ڕەنگە ئەو خودایەی کانت خاڵی هاوبەشی نێوان زۆرێک لە ئایینندارەکان و بێ ئایینەکان بێت، چونکە زۆرێک لە بێ ئایینەکانیش کێشەیان لە گەڵ ئەم خودایەدا نییە، کە ئەشێت بەخودای بەدیهێنەر «خالق» ناوی ببەین، هەر بە نموونە عەرەبە موشریکەکانی پێش ئیسلام و سەرەوختی ئیسلامیش بڕوایان بەمجۆرە لە خودا هەبووە، وەک ئەوەی خودی قورئان دان بەوەدا دەنێت کە عەرەبە موشریکەکان بڕوایان بەخودای «خالق» هەبووە: «وائِن سَـألْتَهُم مَنْ خَلَقَ السَماواتِ والأرْضَ ليقُولُنَ الله)، واتە ئەگەر پرسیاریان لێبکەیت کێ ئاسمانەکان و زەوی دروستکردووە؟ پێت ئەڵێن خودا. بەهەمان شێوە هەندێک لە خەڵکە بێ ئایینەکانی ڕۆژئاواش کێشەیان لە گەڵ ئەم خودایەدا نییە، بەنموونە ئەرەستۆ ناوی لێ ناوە

جووڵێنەر یان هـــۆکاری یەکەم(العلە الاولی)، یان ئـــەوەی هەندێـــک زانا و فەیلەســـووف بەهێـــزی پەنهانی لەقەڵەم دەدەن، ئەمە جگە لە وەی عاریفەکانیش خودا بە «هو» واتە «ئەو» ناودەبەن.

بـــەڵام ئەوەی ئـــەم خـــودا بەدیهێنەر و جوڵێنەری یەکەم و هێـــزە پەنهانە و «هو»ی عاریفـــەکان لە خـــودای ئایینـــدارەکان جیا دەکاتـــەوە (جیاکەرەوەیەکـــی بنەڕەتیشـــە)، بریتییە لە وەی خودای ئاییندارەکان ناسراوە و شوناســـی هەیـــە و جێـــگا و مەکانێکـــی دیاریکراویـــان بۆ دەسنیشـــان کـــردووە کە ئاســـمانە، بەڵام خودای بـــێ ئایینەکان، یان «خودای فەیلەســـووف و عاریفەکان» نەناسراو و بێ شوناسە «یان شوناسێکی سرکی هەیە»، ئەم شوناســـداری و بێ شوناسییەی خوداش کاریگەریی زۆری هەیە لە تێڕوانینی ئاییندار و بێ ئایینەکان «فەیلەسووفەکان»، بۆ جۆری خودایەتیی خودا کە دواتر ڕوونتردەبێتەوە.

ســـێهەم: پێغەمبـــەران و پرۆســـەی نەویکردنەوەی خودا، یان بەمرۆڤکردنی خودا

ڕەنگە کاری سەرەکیی پێغەمبەران بەدیوێکدا هیچ نەبێـــت جگە لە هێنانە خوارەوەی خودا بۆ ســـەر زەوی، کاتێکیش خودا دێتە ســـەر زەوی ئیدی دەبێتە هەڵگری هەموو خەسڵەت و ئەدگارەکانـــی مرۆڤ، واتـــە دەبێتە خاوەنی هەست و سۆز، ڕق و خۆشەویستی و هەڵگری سەرجەم ســـیفەتە مرۆییەکان. هەر لێرشەوە ئەم جۆرە لـــە خودا لە زیهنیەتـــی مرۆڤەوە نزیکە و زۆر سانا لێیی تێدەگات، هەر ئەمەش ڕاڤەی ئەو دۆخەمان بۆ دەکات کە دواکەوتەی پێغەمبەران زۆر و زەوندن، بەڵام دواکەوتەی خودای فەیلەسووف و عاریفەکان زۆر کەمن، چونکە تێگەیشـــتن لە خودای فەیلەسووف و عاریفەکان ئاسان نییە.

لێـــرەوە لـــە وە دەگەیـــن کـــە خودای ئاییـــندارەکان بەتەنهـــا بەدیهێنەر(خالـــق) نییـــە، بەڵکـــوو (رب) واتـــە بەرپرســـمانە و ئاگاداریشمان دەبێت، واتە بەتەنها گەردوون و مـــرۆڤ و بونەوەرەکانی دیکەی دروســـت نەکردوە، بەڵکوو بەخێویشمان دەکات، ئاگای لێمـــان دەبێت، نزاکانمان لـــێ وەردەگرێت، کێشـــەکانمان بۆ چارەســـەردەکات، دۆستی دۆســـتەکانمانە و دوژمنـــی دوژمنەکانمانە.

بەکورتـــی ئەم جۆرە لە خودا(رب) ئەشـــێت لە باشـــترین دۆخـــدا خاوەنکارێکی بەهێز و دەوڵەمەنـــد بێت، هەر کەســـێک لە گەڵیدا باش بێت لە گەڵیدا باش دەبێت و پاداشـــتی دەکات، هەر کەســـێکیش گوێرایەڵی نەبێت لە گەڵیـــدا خراپ دەبێت و ســـزای دەدات و نەفرەتـــی لێ دەگرێت، بۆ نموونە ســـەیر بکەن مەسیحییەکان گرنگی بە خودای کوڕ دەدەن، نـــەک خودای باوک، چونکە خودای کوڕ دەناسن بەڵام خودای باوک ناناسن، بۆیە زۆر گرنگیی پێنادەن.

ئەگـــەر تێبینـــی بکەین ئەم جـــۆرە لە ئایینداران(دواکەوتەی پێغەمبەران) ئەگەرچی خۆیان بە دۆست و پیرۆزکەری خودا دەزانن و پێیان وایە خواپەرســـتی ڕاستەقینە ئەوانن، بەڵام لە ڕاستیدا بیانەوێت یان نەیانەوێت، پێ بزانن یان نەزانن، لە شکۆی خودایان هێناوەتە خوارەوە و خودایان لە خودابوون خســـتووە و کردوویانەتە سوپەر مرۆڤێک کە خاوەنداریمان لـــێ دەکات، واتـــە «مولی»مانـــە، مـــادام خاوەنیشمانە بۆیەش دەبێت پەرستراو(معبود) بێت، واتە ملکەچی بین. بەم پێیە ئەوە ڕوون دەبێتەوە کـــە خـــودای بەدیهێنەر(خالق) لە گەڵ خودای بەرپـــرس(رب) و خاوەن(مولی) و دواجـــار خودای پەرســـتراودا جیاوازییەکی زۆری هەیە، لە یەکەمیاندا بەتەنها بەدیهێنەرە و ئیـــدی ئازاد و سەرپشـــکی کردوین. بەڵام خودا بەمانای ڕەب و مەولا و مەعبود، کۆتمان دەکات و دەبێـــت بە و جۆرە هەڵســـوکەوت بکەین کە ئەو دەیەوێت.

چوارەم: پیاسەکردن لە گەڵ خودادا، لە پێنا و بەخودابوونی مرۆڤدا

لە ڕووکەشدا بەخشینی سیفاتی مرۆیی بەخودا لای ئوسوولی و سەلەفییەکان و دیندارە تەقلیدییەکان و لە پێناو بەخشینی عەزەمەت و پیرۆزییە بەخودا، بەڵام لە گەوهەردا وەرگرتنەوەی عەزەمەت و پیرۆزییە لە خودا، چونکە کاتێک خودا هێندە سادە دەکەیتەوە و دەیهێنیتە سەر زەمین، ئیدی لە خودابوون دەکەوێت، مادام لە خودابوونیش دەکەوێت دواجار هیچ چارەنوسێکی نییە جگە لە بەمرۆڤبوون، مادامیش وابوو، کەواتە دەبێتە هاوڕێ و ڕۆژانە دەست و پەنجەی لە گەڵدا نەرم و ڕەق دەکەین، تارادەی ئەوەی دەتوانین قۆڵ بکەین بە قوڵیدا و پیاسەی لەگەڵدا بکەین، بەو جۆرەی لێ بکەین کە خۆمان دەمانەوێت (یان ڕاستتر بڵێم دەسەڵاتی ئایینی دەیەوێت)، چونکە کاتێک خودا دەکرێتە مرۆڤ، ئیدی بەخوابوونی مرۆڤیش ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ بەدوای خویدا دەهێنێت.

هەر لێرەوەیە، بۆ نمونە لە ئاینی ئیسلامدا ئایەتەکان هۆکاری دابەزینی (اسباب نزول) یان هەیە و بەگشتی بەو جۆرە دابەزیون کە بەرژەوەندیی پەیامبەری ئیسلام و موسوڵمانە دەسەڵاتدارەکانی بەرجەستە کردووە، ڕەنگە لەم ڕووەوە ئەو قسەیەی عائیشەی هاوسەری پەیامبەری ئیسلام باشترین بەڵگە بێت کە دەڵێت: «مَا اَرَی رَبکَ إلا یُسَارعُ فِي هَواکَ» واتە: «ئەبینم هەمیشە خواکەت زۆر خێرا هەموو ئارەزووەکانت بۆ دێنێتە دی» .

بێگومان بەڵگەی تر زۆرە لە سەر نەک بەخودا بوونی پەیامبەری ئیسلام، لە وەش زیاتر هەندێک پێدراو هەیە دەیسەلمێنێت کە پەیامبەر لە خودا گرنگترە لای موسوڵمانان، هەر بە نمونە ئاساییە موسوڵمان کاتێک ناوی خودا دەهێنێت، هیچ شتێک نەڵێت لە نمونەی (جل جلاله)، بەڵام زۆر بەدەگمەن دەبینیت موسڵمانێک ناوی موحەمەد بهێنێت و بەدوایدا نەڵێت(صلی الله علیه وسلم). ئیدی با ئەو ئایەتانەش بوەستێت کە هەمیشە ناوی پەیامبەر بەدوای خودادا هاتووە، لە نمونەی ئایەتەکانی «ومن لم یؤمن بالله و رسوله فإنا اعتدنا للکافرین سعیر» و» و اطیعوا الله ورسوله ولا تنازع و فتفشلوا «،....هتد.

بێگومان مەترسیی ئەم خاڵە لەوەدا تۆختردەبێتەوە کە ئەم بەخوابوونەی مرۆڤ بەتەنها لە کەسایەتیی پەیامبەری ئیسلامدا کورت نابێتەوە، بەڵکوو زۆر سانا دەسەڵاتدارە ئایینی و سیاسییەکانی دونیای ئیسلام بەخودا بوونیان ممارەسە کردووە، واتە ئەو شوناسەیان بەخۆیان بەخشیوە کە پێشتر بە خودایان بەخشیوە، ئەمەش یەکێک لە هۆکارەکانی نەک بەتەنها ئەنجامدانی توندوتیژیی زۆروزەوەندە لە مێژو و ئێستای دونیای ئیسلامدا، بەڵکوو خودی ئەو توندوتیژی و کاولکارییەش بەعیبادەتی پەتی لە قەڵەم دەدەن و بەهۆکاری چوونە بەهەشتی دەزانن. ئەم شەرعییەت بەخشینە ئیلاهییەش بەتوندوتیژی، خاڵی دیاری جیاکەرەوەی توندوتیژیی ئیسلامییە سەلەفی و ئوسوولییەکانە لە توندوتیژیی خەڵکانی دی و دواکەوتەی ئایدۆلۆژیا جۆراوجۆرەکانی وەک نەتەوەگەرایی و چەپگەرایی و ئەوانی دیش.

پێنجەم: بێ شوناسی خودا و بەخودابونی مرۆڤ

ئە و خاڵە گەوهەرییەی خودای ئوسوولییەکان (ئەهلی حەدیس و سەلە لە فییەکان و قاعیدە و داعشەکان و...) لە خودای فەیلەسووف و عاریفەکان(گووروەکان) جیادەکاتەوە، بریتییە لە شوناسی خودا، بەجۆرێک لای ئوسوولییەکان شوناسی خودا ناسراوە، بەڵام لای فەیلەسووف و عاریفەکان خودا شوناسێکی سرک و نائاشکرای هەیە، یان وردتر بڵێم خودای ئوسوولییەکان بەجۆرێکە،

له توانادایه بخرێته چوارچێوەی زمانەوە، واته بەزمان گوزارشـتـی لێ بکرێت، بەڵام خودای عاریف و فەیلەسووفەکان لە وە زۆر سرکتر و بێ شوناســـترە کە بە کەرەسته بێ تفاقەکانی زمان پێناســـەبکرێت، یان کاتێکیش به زمان باسی دەکەن شوناسەکە ئاڵۆزتر دەکەن. ڕەنگە ئەمــەش ڕاڤەی ئەو دۆخەمـــان بۆ بکات کە خودای پێغەمبـــەرەکان زۆرترین دواکەوتەی هەبێــت و خــودای عاریفــەکان کەمترین دواکەوته وەک پێشتر ڕوونمان کردەوە.

بەڵام ئەم بــێ شوناســـیەی خودا لای عاریفەکان، بەو مانایە نییە، کە ئەوان مامەڵە لە گەڵ خودادا ناکەن، یان خودا ناناســن، ئەوان دەیناسن بەڵام ناتوانن لە چوارچێـــوەی زماندا بەخەڵکی ئاســایی بناســێنن، عاریفەکان پێیان وایە بۆشـــایی نییـــە لە نێـــوان ئـــەوەی پێی دەوترێت مـــرۆڤ و ئەوەی پێی دەوترێت خـــودا . بە و مانایەی مرۆڤ توانای بەخودا بوونی هەیە، بەڵام مەبەست لە بەخودابوونی مـــرۆڤ، بریتییـــە لـــەوەی کە مـــرۆڤ لـــە ڕێـــگای هەندێک ڕاهێنانـــی ڕۆحی و پرۆســـەی خۆپاککردنـــەوە و کوشـــتنی «ئیگۆ»وە دەگاتە ئاســـتی خودا، واته لە زاتی خودادا حلول دەکات، وەک ئەوەی بودییەکان پێیان وایە «بودا» گەیشـــتووەتە قۆناغی خودا بوون، هەروەها «کریشـــنا»ش بەهەمان شێوە. هەندێک لە سۆفییە موسوڵمانەکانیش پێیان وایە «بایەزیدی بەستامی» گەیشتووە بەهەمان قۆنـاغ و «حەللاج»یـش لـە ســەر هەمان بانگەشە شـــەهید دەکرێت. واته بەخوابوونی مـــرۆڤ زیاتر لای ئـــەو ئایینانە بەرجەســـتە دەبێـت کە بەئاییـنـی «زەمینی» ناســراون، وەک ئایینەکانی بودی و هیندۆســـی و تاوی و کۆنفۆسیۆســـی و ئایینـــە ڕۆژهەڵاتییەکانی تر و ئـــەو ڕەوته عیرفانیانانەی کە لە ناوەندی ئایینە»ئیبراهیمییـــەکان»دا دەرکەوتـــوون، لە نموونەی «غنوســـییەت» لای مەسیحییەکان و تەسەوف لای موسوڵمانەکان.

بەڵام ئەگەر تێبینی بکەین ئەم بەخوابوونەی مـــرۆڤ لای عاریفەکان تەواو بـــە پێچەوانەی بەمرۆڤبوونی خودایە لای ئوسوولییەکان، ڕاستە خاڵی هاوبەشـــی نێوان هەردوکیـــان خودایە، بەڵام ئوسوولییەکان خودا دادەبەزێنن بۆ ئاستی مـــرۆڤ، واتـــە خودابوون یەکســـان دەکەن بە مرۆڤبوون، بەڵام عاریفەکان مرۆڤ بەرزدەکەنەوە بۆ ئاســـتی خودابـــوون. لێرەوە لـــە یەکەمیاندا بەخودابوونـــی مرۆڤ زۆر ســـانا دەبێت و زۆرێک لـــە مرۆڤەکان توانـــای بەخودا بوونیـــان هەیە، بـــەڵام لای عاریفـــەکان بەخودا بوونی مرۆڤ کارێکی زۆر قورسە و تەنها لە توانای ئەو مرۆڤانەدایە کـــە لایەنـــە ئاژەڵییەکانـــی مرۆڤبـــوون تێدەپەڕێنـــن و لایەنە ڕۆحییەکانـــی مرۆڤبوون دەرک دەکـــەن و گەشـــەی پێ دەدەن، بـــەڵام بەپێچەوانـــەوە ئوسوولییەکان لایەنە ڕۆحییەکانی خودابـــوون ســـڕدەکەن و لایەنە ئاژەڵییەکانی گەشـــە پێدەدەن، بەکورتـــی عاریفـــەکان خودا بڵنـــد دەکەنەوە، بەڵام ئوسوولییەکان نەویی دەکەنەوە، ئەمەش گەوهـــەری جیاوازیـــی خـــودای عاریفەکان و خودای ئوسوولییەکانمان بۆ ڕاڤە دەکات.

زۆر سانا دەسەڵاتدارە ئایینی و سیاسییەکانی دونیای ئیسلام بەخودا بوونیان مومارەسە کردووە، واته ئەو شوناسەیان بەخۆیان بەخشیوە کە پێشتر بە خودایان بەخشیوە

بەم پێیە، خودای ئوسوولییەکان هەڵگری دوالیزمەی ڕق و خۆشەویستییە، واته خودای ئوســـوولییەکان ڕقـــی لـــە دوژمنەکانیەتی و دۆســـتەکانی خۆش دەوێت، هاوکاریی ئەوانە دەکات کە گوێڕایەڵی دەکەن و دژی ئەوانەیە کـــە لە فەرمانەکانـــی لادەدەن. بەڵام خودای عاریفەکان یەکە و دوو نییە و لە مرۆڤ جودا نییە و بڕوایان بەیەکێتیی بوون(وحدة الوجود)

هەیە، ئەوان پێیان وایە ناشێت لە زاتی خودادا هەم ڕق هەبێت و هەمیش خۆشەویستی، خودا لای ئەمان خودی خۆشەویستییە و بەس، ئەو لە ئاسمان نییە، لە هەموو شوێنێکە و لە هیچ کوێش نییە، ئەو نە چۆنێتیی هەیە و نە حەیسییەت و نە شوێن . بێگومان وەک ڕوونە کاتێک چۆنێتی و شوێن و گەوهەری خودا نادیار بوو، ئەو کات بەخودابوونی مرۆڤ(ئەگەرچی لە توانای هەر مرۆیەکیشدا بێت ببێتە خودا واتە حلول بکات تێیدا وەک عاریف و سۆفییەکان دەڵێن) کارێکی زۆر ئەستەم دەبێت، کاتێکیش مرۆڤ لە ڕێگای حلولە وە(بەزمانی سوفییە عاریفەکان) دەبێتە خودا، ئەو کات ئەم بەخودابوونەی عاریفەکان تەواو جودایە لەو بەمرۆڤبوونەی خودا کە سەلەفییە ئوسوولییەکان مومارەسەی دەکەن. پرۆسێسەکە چەندیک لە چەندێتیدا جیاوازە، (لای ئوسوولیەکان لە بەر ئەوەی خودا بەمرۆڤ کراوە، ژمارەی مرۆڤە بەخودا بووەکان زۆر و زەوەندە، دواتر ئەمە ڕوونتر دەکەینەوە)، بەڵام لای عاریفەکان (کەمترین مرۆڤ توانیاویانە بگەنە قۆناغی خودا بوون، واتە حلول بکەن). هەروەها لە چۆنێتیشدا پرۆسەکە تەواو جیاوازە، چونکە ئوسوولیەکان(سەلەفیەکان) تەواو ڕەنگ و دەنگ و شوناسی ئەو خودایە هەڵدەگرن کە دایانماڵیووە لە هەموو ئەدگارە خوداییەکان، بۆیە زۆریان(بە پیاوە ئایینیی و سیاسییەکانیانەوە) دەبنە خودایەکی توندوتیژ و پڕاگماتی و تێکدەر.

شەشەم: دەرکەوتەکانی بەخودابوونی مرۆڤ لای سەلەفییەکان

ڕەنگە لای خوێنەری بەڕێز ئەوە گران بکەوێتەوە و نەتوانێت وێنای ئەوە بکات کە چۆن موسوڵمانێکی توندڕەو و سەلەفی (کە خۆی بە یەکتاپەرست دەزانێت) ئەتوانێت ببێتە خودا؟ بێگومان بۆ ساناکردنەوەی ئەم بیرۆکەیە، گەرەکە پێشوەختە ئەوە بڵێین کە لە گوتاری زاهیریاندا سەلەفییەکان و سەلەفییە جیهادییەکان، بانگەشەی بەخودابوون ناکەن و ئەوەش بە کوفری ڕووت لە قەڵەم دەدەن، بە پێچەوانەوە ئەوان ئەو تۆمەتە دەدەنە پاڵ فیرعەونەکان و هاوشێوەکانیان. بەڵام لە گەوهەردا و لە باتنی هەر سەلەفییەکدا بەخودابوون زۆرسانا خۆی مانیفێست دەکات.

تۆ تێبینی بکە کاتێک سەلەفییەک خۆی بەحەقی ڕەها، تۆش بە باتیلی ڕەها دەبینێت، لێرەشەوە دەست دەداتە دەعوە و تەبشیر و دەیەوێت هەموو دونیا لە ڕێگای بەسەلەفی کردنیانەوە کۆنترۆڵ بکات، ئەم ئیدیعایە و ئەم پرۆسە تەبشیرییە شمولییە جگە لە بەخودابوون و کاری خودا چی ترە؟ کاتێک سەلەفییەک زۆر سانا لە گیرفانی بچوکی خۆیدا، فتوای جۆراوجۆر دەردەهێنێت و ئەمە کافر دەکات و ئەو بروادار پیشان دەدات، بەناوی خوداوە تەرغیب و تەرهیبی خەڵک دەکات و وەک مقاول بەهەشت و دۆزەخ دەبەخشێتەوە، ئەمە جگە لە خودابوون چی ترە؟ کاتێک سەلەفییەکان و بن لادن و بەغدادی و داعشەکان و بۆکۆحەرامەکان و...هتد ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ لە کونفەیەکونێکدا بڕیاری قەتڵوعامی دەیان هەزار مرۆڤ دەدەن و چەندین وڵات ژێراوژوور دەکەن و سەدان هەزار خەڵک ماڵوێران و ئاوارە دەکەن، ئەمە جگە لە بەخودابوون (بێگومان بەوجۆرەی خۆیان پێناسەی خودایان کردووە) چی ترە؟

بێگومان وەک لە سەرەتاوە ڕوونمان کردەوە ئەم سانا بەخودابوونە لای سەلەفییەکان، پەیوەندیی بە ڤیژنیانەوە هەیە بۆ خودا، وەک ڕوونمان کردەوە سەلەفیزم و وەهابیزم و دواجاریش داعشیزم خودا وەک مرۆڤێک وێنا دەکەن کە «دەستی هەیە، لەسەر کورسیی عەرش دانیشتوە، کۆمەڵێک فریشتەی لەبەر دەستدایە و کارەکانی بۆ ڕایی دەکەن، ئەم خودایە وەک مرۆڤ فێڵ دەکات، تورە دەبێت، ڕقی لەوانەیە کە گوێڕایەڵی ناکەن و لە سەر ئەو

بنەمایەش سزایان دەدات، ئەگەر لەگەڵی باش بێت لەگەڵت باش دەبێت و ئەگەر لەگەڵی خراپ بیت لەگەڵت خراپ دەبێت، هاوکاریی کۆمەڵێکە دژی کۆمەڵێکی تر، ئەمە خودایە شەفاعەت و واسیتەی خەڵکانێک قەبوڵ دەکات بۆ لێخۆشبوون لە کەسانێکی تر و کۆمەڵێک خاسیەتی مرۆیی تر». واتە دواجار لای سەلەفیزم و داعشیزم (کە دیوە پراکتیکیەکەی سەلەفیزمە) خودا مرۆڤێکی بەهێز و خاوەن دەسەڵاتی جۆراوجۆرە، چی بوێت دەیکات.

لێرەوە دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە بیرۆکەی بەمرۆڤکردنی خودا، تاچەندێک لە پشت دروستبوونی گروپگەلی وەک ئەلقاعیدە و داعشەوەیە؟ تا چەندێک ڕاڤەی ئەو توندوتیژییە بێشومارەمان بۆ دەکات کە داعشەکان بەناوی خوداوە دەیکەن؟ ئەم سادەکردنەوەیەی خودا بۆ مرۆڤ خۆی لە خۆیدا هەوڵی ئاسانکردنی بەخودا بوونە لای داعشە سەلەفییەکان، بەمانایەکی تر هەر تیرۆریستێک بەخۆی بزانێت یان نا خۆی بەخودا دەزانێت و لە بری خودا دەکوژێت و لەناودەبات. دواجار سەلەفییزم بیەوێت یان نەیەوێت، بەخۆی بزانێت یان نەزانێت، کاتێک خودا نەوی دەکاتەوە بۆ ئاستی مرۆڤ و سیفەتە مرۆییەکانی پێ دەخشێت، لە پێناو ئەوەدا نییە کە خودا بەمرۆڤەکان بناسێنێت، بەڵکوو لە پێنا و ئەوەدایە پرۆسەی بەخوابوونی مرۆڤ ئاسان بکات، لێرەشەوە مرۆڤ هەرچی خراپەیە بەناوی خودا و بە پشت بەستن بەخودا دەیکات، کەواتە سەلەفییزم بەر لە وەی دژی مرۆڤ و مرۆڤبوون بێت، دژی گەوهەری خودا و ماهیەتەکەیەتی.

لە کۆتاییی ئەم باسەدا دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە بەخودابوونی مرۆڤ کاریگەریی (ئەوەی لای عاریفەکان هەیە) هەیە لە سەر کلتوری ناتوندوتیژی و پێکەوە ژیان، بەتایبەت ئەوە ئاشکرایە توندوتیژی بەناوی ئایینە زەمینییەکانەوە زۆر کەمترە لەو توندوتیژیانەی کە لە دونیای ئیسلامدا بونیان هەیە. هەر بەنمونە وڵاتێکی وەک هیندستان کە زیاتر لە ملیارێک کەسی تێدا دەژی و هەڵگری هەزاران ئایین و مەزهەب و ڕەوتی جیاوازی ڕۆحین، کەچی لە گەڵ ئەوەشدا تارادەیەکی باش توانای پێکەوە هەڵکردنیان هەیە، بێگومان یەکێک لە هۆکارەکانی ئەم دۆخە پەیوندی بەوەوە هەیە کە ئەوان بڕوایان بەخودابوونی مرۆڤ هەیە، نەک بەمرۆڤکردنی خودا. ئەم یەکتر قبوڵکردن و تولێرانسە لای سۆفییەکان و لە عیرفانی (ئیسلامی)یشدا هەیە و لە مبارەیەوە نمونەمان زۆرە.

پوختەی ئەنجامی باسەکە

لە تان و پۆی ئەم باسەدا دەگەینە دوو ئەنجامی گرنگ:

١ نزمکردنەوەی خودا بۆ ئاستی مرۆڤ، سەرچاوەی تیرۆر و توندوتیژی و ئاشووبی کۆمەڵایەتیە، بەرزکردنەوەی مرۆڤ بۆ ئاستی خودا، دەبێتە هۆی سنورداران بۆ تیرۆر و بەهێزکردنی گیانی پێکەوە ژیان و ئاشتیی کۆمەڵایەتی.

٢ گۆڕینی ڤیژنمان بۆ خودا و بەرزکردنەوەی ئاستی مرۆڤ بۆ خوابوون، لە ڕیشەوە ڤیژنمان بەرامبەر ئایین دەگۆڕێت، بەجۆرێک کە ئایینێک بەرجەستە دەکەین کە خزمەتی پێکەوە ژیان بکات، نەک دژی پێکەوە ژیان و جوانیەکان بێت.

*. دوکتۆرای فەلسەفەی دەستوور/سلێمانی

سەرچاوەکان

[١]. الامام ڕب و قاسم الجنید، ڕسائل جنید، تحقیق: علی حسن عبدالقادر، القاهره، ١٩٨٨.
[٢]. بوشینسکی ا. م. الفلسفه المعاصره فی اوروبا، وەرگێڕانی: د. عزن قرنی، زنجیره کتێبی(عالم المعرفه) ،کویت، ١٩٩٢.
[٣]. حەلاج، دیوان الحلاج، لە کۆکردنەوەی ڕۆژهەڵاتناسی فەڕەنساوی: لویس ماسینیون، بەبێ ساڵ و شوێنی چاپ.
[٤]. د. موحسین ئەدیب: داعش کوڕی شەرعی سەلەفیزم، سلێمانی، ٢٠١٤.
[٥]. ئیمانوئیل کانت، نقد العقل المحض، وەرگێڕانی: د. موسی وهبه، مرکز الانما و القومی، بیروت، بەبێ ساڵی چاپ.